

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Філософський факультет

ВОЛОДИМИР БУДЗ

**САМООРГАНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ
В КОНТЕКСТІ ЇЇ АНТРОПОЛОГІЧНИХ ЗАСАД
ТА АКСІОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ**

Монографія

**SELF-ORGANISATION OF PUBLIC REALITY
IN THE CONTEXT OF ITS ANTHROPOLOGICAL
PRINCIPLES AND AXIOLOGICAL FACTORS**

Monograph

Том 2

**САМООРГАНІЗАЦІЯ ЛЮДИНИ ТА ІНТЕРСУБ'ЄКТИВНИХ
КОМУНІКАЦІЙ ЯК СИНЕРГІЙНИЙ
АВТОПОЕЗИС ЛЮДСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ**

Volume 2

**SELF-ORGANIZATION OF A MAN AND OF INTERSUBJECTIVE CO-
MMUNICATIONS AS SYNERGICAL
AUTOPOIESIS OF HUMAN ANTHROPOLOGY**

Івано-Франківськ
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
2017

УДК 116: 316.3.+572.028+172+177+124.5: 17.023+17.025+17.026+316.613.4+159.942+572.1/.4
ББК 87.216
Б 90

Рекомендовано до друку вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», протокол № 5 від 31 травня 2016 р.

Рецензенти:

Володимир Степанович Возняк,

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич)

Ігор Володимирович Карівець,

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії Інституту гуманітарних та соціальних наук (Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів)

Микола Адамович Козловець,

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії (Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир)

Будз В. П.

Б 90 Самоорганізація суспільної дійсності в контексті її антропологічних засад та аксіологічних чинників : у 5 т. Т. 2 : Самоорганізація людини та інтерсуб'єктивних комунікацій як синергійний автопоезис людської антропології : монографія = Self-Organisation of Public Reality in the Context of its Anthropological Principles and Axiological Factors : in 5 vol. Vol. 2 : Self-Organisation of a Man and of Intersubjective Communications as Synergical Autopoiesis of Human Anthropology : Monograph / Володимир Будз. – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2017. – 459 с.

ISBN 978-966-640-426-1

У монографії проаналізовано індивідуальний, локально-груповий та глобальний рівні суспільної самоорганізації у контексті співвідношення раціональних та ірраціональних чинників самоорганізації суспільства, співвідношення антропологічної та аксіологічної мотивації суспільної діяльності.

Досліджено особливості самоорганізації людини та інтерсуб'єктивних взаємодій у контексті синергійного автопоезису, який відбувається на основі синергії соматики, психіки та духу. Наголошується на синергійній єдності людини в контексті соматики, психіки та духу та на її феноменологічній сутності.

Для науковців, аспірантів, студентів та всіх читачів, які цікавляться соціально-філософською проблематикою, питаннями соціальної онтології, проблемами філософської антропології, феноменології, аксіології, а також проблемами філософії права, філософії економіки, філософії політики, філософії мови, соціології.

In the monograph are analyzed individual, locally-group and global levels of public self-organization in the context of correlation of rational and irrational factors of self-organization of society; the correlation of anthropological and axiological motivation of public activity.

The features of self-organization and of intersubjective interactions in the context of synergic autopoiesis, that is based on the synergy of somatics, psyche and spirit are investigated. The synergic unity of a man in the context of somatics, psyche and spirit and its phenomenological essence are signified.

For scholars, students, postgraduate students, and all readers, who are interested in social and philosophical problems, questions of social ontology, problems of philosophical anthropology, phenomenology, axiology, and also problems of philosophy of right, philosophy of economics, philosophy of politics, philosophy of language, sociology.

УДК 116: 316.3. + 572.028 + 172 + 177 + 124.5 : 17.023 + 17.025 +
17.026 + 316.613.4 + 159.942 + 572.1/.4
ББК 87.216

ISBN 978-966-640-426-1

© Будз В.П., 2017

---

*Моїй Святій Батьківщині – Україні
та всім Українцям минулих, сучасних і майбутніх часів
присвячую цю монографію
з надією на Мир, Добробут та Щасливе майбутнє
Українського Народу.*

*Слава Україні!
Героям Слава!*

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ:

АФС – афективні стани;

АЧС – афективно-чуттєві стани;

НАЧС – негативні афективно-чуттєві стани;

ПАЧС – позитивні афективно-чуттєві стани;

СПД – соматика, психіка і дух;

Синергія СПД – синергія соматики, психіки та духу.

Пояснення до схем:

Для схематичного зображення процесів та явищ суспільного буття використовуються схеми, які одночасно позначаються у тексті в процесі пояснення у круглих дужках, наприклад, (1), (2) (3), (4) (5) і т.д. та позначаються відповідно цифрами на схемах у круглих дужках (1), (2), (3), (4) (5) і т.д.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ III Самоорганізація людини та інтерсуб'єктивних комунікацій як синергійний автопоезис людської антропології.....	11
3.1. Методологічний та етимологічний аналіз категорій «афект», «емоція», «почуття».....	11
3.1.1. Етимологія понять дослідження.....	11
3.1.1.1. Поняття афекту.....	13
3.1.2. Самоорганізація суспільства на основі фізіологічних та психічних процесів.....	15
3.1.2.1. Вплив АЧС на фізіологічні процеси та вплив фізіології на психіку.....	17
3.1.2.2. Взаємодоповнення та взаємозалежність АЧС.....	17
3.1.2.2.1. Соціальна (раціональна) та фізіологічна (іраціональна) природа афектів і почуттів.....	18
3.1.2.2.2. Афективно-чуттєва природа людини як конфлікт соматичного та духовного в людині.....	22
3.1.2.2.3. Синергія та співвідношення почуттів між собою.....	23
3.1.2.2.3.1. Перевага основних «модальних» почуттів над іншими афектами і почуттями.....	26
3.1.2.2.3.2. Проблема тотожності та відмінності афектів і почуттів.....	26
3.1.2.2.4. Естетичний вимір афектів і почуттів.....	27
3.1.3. Афективно-чуттєві стани як методологічна основа для аналізу самоорганізації суспільного буття.....	27
3.1.4. Реальна єдність людської антропології та її формальна (поняттєва) багатоманітність.....	28
3.1.5. (N.B.) Проблема першооснови людської сутності та самоорганізації суспільного буття у контексті синергії антропологічних чинників.....	30
3.2. Синкретичність людської природи.....	38
3.2.1. Етапи розвитку природи людини.....	38
3.2.2. (N.B.) Самоорганізація антропологічних сфер.....	39
3.2.3. Позаісторичність афективно-чуттєвих станів.....	45
3.2.4. Парадигми людини та онтологічна суть людини.....	45
3.2.4.1. Можлива тотожність природи людини та природи Бога в афективно-чуттєвому аспекті.....	49
3.2.5. (N.B.) Дихотомія, трихотомія та холізм структурних частин людської антропології.....	50
3.2.5.1. Людина як трихотомічна єдність тілесного, душевного та духовного.....	53
3.2.5.2. Єдність практичного і теоретичного рівнів людської життєдіяльності.....	71
3.2.5.3. Синергічна взаємозалежність антропологічних факторів.....	73
3.2.5.3.1. Реальна синергічна єдність афективно-чуттєвих станів та їх уявна дефінітивна розмаїтість.....	75
3.2.5.3.1.1. (N.B.) Проблема ідентифікації афективно-чуттєвих станів.....	78
3.2.5.3.1.2. (N.B.) Діалектичний та прагматичний критерій класифікації видів афектів та почуттів.....	81
3.2.5.3.1.3. Синкретична темпоральність афективно-чуттєвих станів як відображення синкретичної темпоральності людської природи.....	84
3.2.5.3.2. Співвідношення соматички, психіки та духу.....	84
3.2.5.3.2.1. Взаємовплив психіки і соматички.....	86
3.2.5.3.3. Співвідношення духу і духовності в контексті суспільної самоорганізації.....	87
3.2.5.3.4. Людська психіка як «середній термін» та об'єктивація людської антропології.....	89
3.2.5.3.5. Трагедійний вимір афективно-чуттєвих станів.....	93
3.2.5.4. Онтологічна сутність людини та спільноти.....	93

3.2.5.5. Співвідношення індивідуальної та суспільної свідомості в контексті суспільної самоорганізації.....	95
3.2.5.6. Закон тотожності природи людини.....	97
3.2.5.7. Можливість суспільної самоорганізації в антропологічному та аксіологічному контексті.....	98
3.2.5.8. Трьохрівнева сутність онтології людини: тіло, душа, дух.....	100
3.2.5.8.1. Єдність антропологічних властивостей людини на онтологічному рівні.....	102
3.2.5.9. (N.B.) Людина як «абсолютна» феноменологічна істота.....	104
3.2.5.9.1. Сутність людської антропології як прояв АЧС.....	106
3.2.5.10. Реальність, дійсність та віртуальність людської антропології та людського буття.....	107
3.2.5.11. Незмінність антропологічних властивостей людини та аксіологічних принципів її буття.....	108
3.2.5.11.1. Стабільність та мінливість людської природи впродовж тисячоліть.....	109
3.2.5.12. (N.B.) Автопоезис людської антропології (соматики, психіки та духу) та його вплив на суспільну самоорганізацію.....	110
3.2.5.13. (N.B.) Самотворчість (автопоезис) людської антропології в процесі соціалізації.....	114
3.2.6. Автопоезисна самоорганізація раціональної природи людини.....	119
3.2.6.1. Людина як метафізичний вид буття.....	120
3.2.6.1.1. Дух як підґрунтя метафізичності людського буття.....	121
3.2.6.2. Раціональність як об'єктивація інстинкту самозбереження.....	122
3.2.6.3. Методологічна позірність раціональної взаємодії у суспільстві.....	124
3.2.6.4. Іntenціональна природа афективно-чуттєвих станів.....	130
3.2.6.5. Афективно-чуттєві стани як інтенціональне відношення до дійсності.....	133
3.2.6.5.1. Іntenціональність та предметність емоцій і почуттів як їх раціональність.....	137
3.2.6.6. Ірраціональний та раціональний вимір волі.....	138
3.2.6.6.1. Ірраціональний та раціональний вимір свободи.....	140
3.2.6.6.2. Ірраціональний та раціональний вимір любові і страху.....	142
3.2.6.7. Афективно-чуттєві стани як основні екзистенціали.....	142
3.2.6.7.1. Емоції і почуття як основні екзистенціали людського буття та їх самоорганізаційна роль у формуванні соціальних інститутів.....	145
3.2.6.7.2. Афективно-чуттєва природа психічних комплексів.....	146
3.2.6.8. Гедоністична природа афективно-чуттєвих станів.....	146
3.2.7. (N.B.) Онтологія та феноменологія афективних станів як їх аксіологія.....	148
3.2.8. Співвідношення раціонального та емоційно-чуттєвого в межах людської антропології.....	152
3.2.9. Суспільна дійсність як символічний світ.....	154
3.2.10. (N.B.) Позірна відмінність між культурами, як розмаїтість дискурсів вираження людської природи та її екзистенціалів.....	159
3.2.11. Гіпнотизм та самонавіювання в контексті єдності антропологічних станів.....	161
3.3. Онтологія та феноменологія людської духовності і ментальності.....	163
3.3.1. Феноменологія людського духу як єдність АЧС.....	163
3.3.2. Духовність як онтологічний чинник самоорганізації суспільства.....	164
3.3.2.1. Духовність у контексті афективно-чуттєвих станів.....	165
3.3.3. Синкретизм духовності та АЧС.....	166
3.3.4. Дух як завершення автопоезису людської антропології.....	167
3.3.4.1. Мислення як межа людського та суспільного буття.....	169
3.3.5. Онтологія та феноменологія індивідуальних АЧС.....	170
3.3.5.1. Синергійна єдність душі і тіла.....	172
3.3.5.2. (N.B.) Вроджені та набуті афекти і почуття.....	176
3.3.5.2.1. Вроджені афекти і почуття як основа самоорганізації соціальних інститутів.....	180

3.3.5.2.2. Самоорганізація малих та великих груп у контексті вроджених та набутих афектів і почуттів.....	181
3.3.5.3. Почуття як відображення соматичного, психічного та духовного рівнів людської антропології.....	184
3.3.5.3.1. Особливості соматичного та психічного досвіду.....	184
3.3.5.3.2. Раціональне продукування почуттів.....	187
3.3.5.3.2.1. Перетворення інформації на афекти і почуття в межах людської антропології та інформаційна природа людини.....	188
3.3.5.3.3. Синергійний зв'язок раціональності і соматичності.....	190
3.3.5.3.4. Взаємозв'язок інстинктів, розуму та афектів.....	213
3.3.5.3.4.1. Інстинкт та аксіологічне буття суспільства.....	220
3.3.5.3.4.2. Об'єктивація інстинктів у формі емоцій і почуттів.....	222
3.3.5.3.4.3. Аксіологізація інстинктів у контексті афективно-чуттєвих станів.....	223
3.3.5.3.4.4. (N.B.) Процеси відчуження людської антропології та формування суспільства як семіотичної реальності.....	225
3.3.5.3.4.5. Процеси відчуження та симуляції у людській антропології.....	228
3.3.5.3.4.5.1. Афективно-чуттєві стани як предмети поклоніння, благоговіння та відчуження в афектах і почуттях предметного світу.....	229
3.3.5.3.4.5.2. Соціальне відчуження в контексті прогресу техніки.....	230
3.3.5.3.4.6. Відчуження як основа антропологічної самоідентифікації.....	233
3.3.5.3.4.7. Життя людини у суспільстві як процес відчуження негативних АЧС..	234
3.3.5.3.4.8. Самоорганізація суспільства у морально-правовому контексті як відчуження людини від власної природи.....	236
3.3.5.3.4.8.1. Обмеження свободи у суспільстві як відчуження власної сутності..	238
3.3.5.3.5. Співвідношення розуму та АЧС.....	239
3.3.5.3.5.1. Співвідношення раціонального та ірраціонального у природі людини...	244
3.3.6. Почуття як «потік» психіки та їх вплив на соматіку.....	246
3.3.6.1. Почуття та афекти як підгрунття соціальної реальності.....	247
3.3.6.2. Априорність та архетиповість афективно-чуттєвих станів.....	248
3.3.6.3. Форми соціальної гри як вираження афектів і почуттів.....	250
3.3.6.4. Феноменологія страху як основи суспільного буття.....	251
3.3.6.4.1. Причини виникнення страху.....	256
3.3.6.4.2. Страх як засіб самоорганізації відносин на геополітичному рівні.....	258
3.3.6.4.3. Страх як причина солідарності та суспільної інтеграції.....	258
3.3.6.4.4. Іntenціональна предметність страху та його «раціоналізація» у структурі людської антропології.....	261
3.3.6.4.5. Страх як підгрунття «віднесення» до цінностей.....	262
3.3.7. Іntenціональність афективно-чуттєвих станів людської антропології.....	262
3.3.8. Темпоральність афективно-чуттєвих станів.....	264
3.3.9. Афективно-чуттєві стани як соціальна дія.....	265
3.3.10. Ідентичність афективно-чуттєвих станів.....	266
3.4. Онтологія людської тілесності.....	267
3.4.1. Тілесність як основна категорія естетично буття людини.....	267
3.4.1.1. Аксіологічний зв'язок естетичного та етичного.....	269
3.4.1.1.1. Перехід естетичного в етичне та аксіологічне внаслідок «антропологічного гедонізму».....	272
3.4.1.2. Афективно-чуттєві стани як підгрунття єдності етичного та естетичного.....	274
3.4.1.3. Перевага естетичної оцінки у сприйнятті людиною світу.....	275
3.4.2. Взаємозв'язок соматичних (біохімічних) та психічних процесів.....	277
3.4.2.1. Їжа (харчування) та її вплив на соматіку і психіку.....	279
3.4.2.2. Вплив спорту на соматіку і психіку.....	281
3.4.2.3. Вплив шкідливих звичок на соматіку і психіку.....	281
3.4.2.4. Вплив небезпечних і стресових ситуацій на соматіку і психіку.....	282
3.4.3. Онтологічний зв'язок соматіки, психіки та духу.....	283

3.4.3.1. Соматичні та психічні причини хвороби в людини.....	291
3.4.3.2. Афективно-чуттєвий та соматичний зв'язок людської антропології.....	297
3.4.3.3. Сексуальність і кохання в контексті соматичного та психічного зв'язку.....	299
3.4.4. Тілесність як підгрунтя сенсу людського буття.....	301
3.4.4.1. Протиставлення душі і тіла в контексті західноєвропейської філософії.....	303
3.4.4.2. Раціональна «боротьба» з тілесністю.....	307
3.4.4.3. Життя у цивілізації як пригнічення тілесних потреб.....	309
3.4.4.4. Заборона чуттєвості як процес дегуманізації.....	312
3.4.4.5. Самогубство як наслідок негативних АЧС.....	313
3.4.5. Особливості чоловічого та жіночого світосприйняття.....	313
3.4.5.1. Перевага естетичного відчуття у сприйнятті жінки чоловіком.....	315
3.4.5.2. Пригнічення статевих інстинктів у культурі.....	317
3.4.6. Єдність етичного та естетичного сприйняття дійсності.....	318
3.4.6.1. Вплив естетичного на прийняття етичних рішень як вплив задоволення і безпеки на формування моральної та правової традиції.....	319
3.4.6.2. Чесноти і добротності як взаємодія естетичного та етичного відношення до дійсності.....	321
3.4.7. Людина як предметна істота.....	322
3.4.7.1. Естетична зумовленість предметного світу людини.....	322
3.4.8. Естетичні причини формування суспільної свідомості та соціальних інститутів..	326
3.5. Антропологічні мотиви людської діяльності.....	329
3.5.1. Людська діяльність як антропологічна необхідність.....	329
3.5.1.1. Афективно-чуттєві стани як мотиви соціальної дії.....	330
3.5.1.2. Афективно-чуттєві стани як причина людської активності.....	331
3.5.1.2.1. Самоорганізація діяльності людини як забезпечення позитивних АЧС...	332
3.5.1.3. Співвідношення «людина – світ» та його феноменологічні наслідки.....	333
3.5.1.4. Особливості естетичного (тілесно-соматичного) відношення до дійсності....	343
3.5.2. Антропологічні аспекти самоорганізації праці.....	345
3.5.2.1. Антропологічний та аксіологічний аспекти самоорганізації праці.....	352
3.5.2.2. Самоорганізація поділу праці.....	355
3.5.3. Футурологічний аспект самоорганізації людської діяльності.....	356
3.5.3.1. Випереджаючий та футурологічний зміст людської діяльності.....	356
3.5.4. Співвідношення думки та афективно-чуттєвих станів у діяльності людини.....	357
3.5.4.1. Діяльність людини як естетичне (афективно-чуттєве) відношення до дійсності.....	360
3.5.4.2. Діяльність людини як реалізація принципу найменшого спротиву.....	360
3.5.5. Самоорганізація людської діяльності в контексті антропологічних чинників.....	361
3.6. Особливості індивідуальної ментальності та антропологічна специфіка особистості.....	364
3.6.1. Менталітет як система афективно-чуттєвих станів.....	364
3.6.2. Залежність індивідуальної та суспільної самоідентифікації від інформаційних впливів.....	365
3.6.2.1. Априорно-трансцендентальний та прагматично-раціональний шляхи формування менталітету.....	366
3.6.2.2. Співвідношення індивідуальної та суспільної свідомості у контексті процесу самоідентифікації.....	367
3.6.3. Ідентифікація присутності себе та іншого в соціальному бутті.....	368
3.6.3.1. Пізнання соціального як самопізнання.....	370
3.6.4. Антропологічна самоідентифікація людини на основі афектів і почуттів та формування початків мислення.....	371
3.6.4.1. Пізнання себе як усвідомлення власності себе і своєї свободи.....	378
3.6.4.2. Особливості самоідентифікації як тотожності мислення і буття.....	379
3.6.4.3. Ідентифікація сенсу буття як ідентифікація тілесності.....	380

3.6.5. Афективно-чуттєва достовірність самого себе як основа самоорганізації суспільного буття.....	382
3.6.5.1. Ідентифікація людини у суспільстві як «боротьба» з тілесністю.....	386
3.6.6. Єдність відчуттів та розуму у процесі самоідентифікації.....	391
3.6.6.1. Сміх як єдність антропологічних факторів.....	393
3.6.6.2. АЧС як основи суспільної самоорганізації.....	394
3.6.6.2.1. Естетичний рівень самоідентифікації людини на основі афектів і почуттів.....	395
3.6.7. Страх смерті як основа людської самоідентифікації та самоорганізації суспільних інститутів.....	399
3.6.7.1. Гідність і мужність як протилежність страху.....	400
3.6.8. (N.B.) Феноменологія «життєвого світу» людини як його аксіологія.....	401
3.6.9. Моральні чинники як основа індивідуального статусу.....	405
3.6.9.1. Соціальна мобільність людини та її особистий статус у процесах самоорганізації.....	406
3.7. Онтологія та феноменологія індивідуальних цінностей.....	407
3.7.1. Афективно-чуттєві стани та цінності.....	407
3.7.1.1. Етичні та естетичні виміри афектів і почуттів та їх антропологічна єдність..	408
3.7.1.2. Позитивні АЧС як етичні цінності.....	410
3.7.2. (N.B.) Прагматична аксіологізація явищ буття та самоорганізація статусу цінностей і благ.....	411
3.7.2.1. Прагматична єдність естетичного та етичного аспектів самоорганізації суспільного буття в контексті цінностей.....	426
3.7.3. Раціональне оцінювання та формування соматично-естетичної оцінки.....	430
3.7.4. Свобода як дискурсивно обґрунтована цінність та антропологічний стан.....	433
3.7.4.1. Свобода як онтологічно-антропологічна об'єктивна людина.....	435
3.7.4.2. Вибір і свобода людини як антропологічна доцільність.....	436
3.7.5. Феноменологія власності.....	437
3.7.5.1. Власність і свобода як цінності та чинники гуманізму.....	440
3.7.6. Універсальність індивідуальних цінностей.....	442
3.7.7. Цінності як критерії самоідентифікації людини.....	445
3.7.8. Феноменологія цінностей.....	447
3.7.8.1. Самоорганізація цінностей в антропологічному контексті.....	449
3.7.8.2. Цінності як світоглядні переконання, позитивні психічні переживання та соматичне задоволення.....	451
3.8. «Соціальний капітал» суб'єктивної та інтерсуб'єктивної комунікації.....	452
3.8.1. Інтерсуб'єктивна комунікація як «очікування соціальних цінностей».....	452
3.8.2. Антропологія інтерсуб'єктивного спілкування як пошук свободи і безпеки.....	453
3.8.2.1. Почуття як основа будь-якого спілкування.....	454
3.8.2.2. Антропологічна дистанція та «залучення іншого» в особистий життєвий світ.....	455
3.8.3. Футурологічне мислення людини як потреба безпеки.....	456
3.8.3.1. Примус (корисливість) і добровільність (ідеологічність) як два основні типи самоорганізації суспільної поведінки людини у футурологічному вимірі.....	456
3.8.4. Антропологічні основи суб'єктивного (особистого) капіталу та їх значення для суспільної самоорганізації.....	457
3.8.5. Антропологічні виміри формального та реального спілкування.....	458

---

*«Усе навзаєм переплетене,
і ця сув'язь – свята;
ледве чи є щось чуже одне одному,
бо кожне упорядковує і прикрашає ту саму
всесвітню красу й порядок.
Адже Всесвіт – то все в одному,
а бог – один у всьому.
Одне єство;
один закон – розум,
спільний для всіх мислячих істот;
одна істина.
Отож і досконалість є одна на всіх споріднених істот,
причетних до того самого розуму»¹.*

*Марк Аврелій Антонін
Книга VII. 9.*

---

¹ **Аврелій М.** Наодинці з собою. Роздуми / Марк Аврелій. – [пер. з грец. Ростислава Паранька]. – Львів : Літопис, 2007. – С. 82.

Розділ III
САМООРГАНІЗАЦІЯ ЛЮДИНИ ТА ІНТЕРСУБ'ЄКТИВНИХ
КОМУНІКАЦІЙ ЯК СИНЕРГІЙНИЙ АВТОПОЕЗИС
ЛЮДСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

3.1. Методологічний та етимологічний аналіз категорій «афект», «емоція», «почуття»

3.1.1. Етимологія понять дослідження

Для ґрунтовного аналізу сутнісних особливостей самоорганізації суспільного буття потрібно провести методологічне розрізнення термінів дослідження. Але слід в той же час мати на увазі, що термінологічне розрізнення та дефініція понять не обов'язково і з необхідністю здатні чітко окреслити реальні соматичні, психічні та духовні феномени, оскільки будь-яка логічна дефініція не є абсолютно точною в описі того чи іншого об'єктивного антропологічного стану (або іншого об'єктивного явища). Внаслідок цього всі дефініції понять є «умовними», тобто вони умовно на основі логіки «проводять» межі між явищами буття, яке є цілісним, а ряд понять, які б мали вказувати на онтологічні межі явищ є нечіткими, і в результаті цього деякі поняття, особливо ті, які стосуються природи людини мають синонімічне значення. Оскільки у дослідженні доводиться думка про те, що основою самоорганізації суспільного буття є афекти і почуття, то слід провести їх етимологічний аналіз.

В українській мові, термін *емоція* ототожнюється із таким синонімічним рядом як: почуття, пасія, афект. Тобто афект і почуття є тотожними. Хоча **афект** слід тлумачити переважно як **тимчасовий стан психіки**, а почуття – це довготривалий психічний процес. У грецькій мові термін **патос (пафос)** (грец. *πάθος* – теж означає ряд синонімів: відчуття, емоція; страждання, пристрасть, збудження, натхнення. У латинській мові на позначення емоцій вживається *affectus, us* (m) -, яке позначає ряд споріднених станів: почуття, настрої, стан, переживання. Крім того в латинській мові вживається поняття *emovere* – збуджуватися, хвилюватися через душевні переживання. В англійській мові – *emotion* означає емоція, однак, наприклад, слово почуття має ряд синонімів: *sense, feeling, sensation*. У німецькій мові, термін емоція є рядом синонімів: *Emotion* (f) (емоція), *Gemüts, Bewegung* (f) (хвилювання), *Gefühl* (n) (почуття, емоція, відчуття), *Erregung* (f) (хвилювання, збудження), *Gefühlsregung* (f) (збудження); у свою чергу *Gemüt* (n) *-(e)s, er* – вдача, натура, характер, душа.

На прикладі декількох мов, проводячи етимологічний аналіз поняття емоція, слід зазначити, що чітких відмінностей і розрізнення між станами психічного життя людини не існує. Тому на позначення синонімічного ря-

ду – емоція, почуття, афект, варто вживати такі поняття як: **афективно-чуттєві стани (АЧС)**, а також **негативні та позитивні афективно-чуттєві стани (НАЧС та ПАЧС)**, які б об'єднували всю палітру вираження емоцій та почуттів за їх специфікою та були зручними для пояснення методологічних принципів дослідження. Об'єднання всіх видів емоцій і почуттів в єдине поняття – афективно-чуттєві стани (АЧС) є «зручним» для наукового аналізу самоорганізації суспільної дійсності. Також у методологічному сенсі я пропоную не розділяти чітко між собою емоції і почуття на їх види чи підвиди, оскільки вони існують у **людській антропології**¹ «єдиним цілісним афективно-чуттєвим потоком»², який важко класифікувати і виділяти на окремі складові, бо кожний афект та емоція також пов'язані безпосередньо із соматикою та духом, у вимірах яких ідентифікуються відповідно несвідомо і свідомо той чи інший вид АЧС.

¹ Поняття «**людська антропологія**» може звісно викликати зауваження у читача, оскільки має «подвійне навантаження» через нібито «повторення» українського та грецького відповідників *людини*. В такому сенсі, якщо вживати поняття «людська антропологія», то вона має вказувати суто на людські феномени. Але тут виникає питання: «Чи може бути антропологія **не** людською»? Під поняттям «людська антропологія» я пропоную розуміти «людську природу» як синергійну єдність **соматики, психіки і духу** (тобто тільки як єдність **цих трьох факторів**). У цьому контексті поняття «людська антропологія» *відображає розуміння людини у трихотомічному сенсі – як єдності соматики психіки і духу*, оскільки якщо прогнозувати розвиток генетики та кібернетики, а також розвиток біотехнологій та нанотехнологій, то в недалекому майбутньому виникне можливість створювати «трансгуманні проекти людини», які пропонують *вдосконаливати* людські можливості на основі технічних засобів. Тому майбутня «трансгуманна людина» вже буде складатись не тільки із соматики, психіки та духу, які перебувають в синергійному автопоезисі, а буде мати ще одну складову – технічну, яка також впливатиме на автопоезис людини. Тому в даному випадку цілком може бути також «**не** людська антропологія», а, наприклад, «**трансгуманна антропологія**», яка вже буде пояснювати людину як єдність соматики, психіки, духу та техніки, бо в людині буде присутній **технічний** фактор. Крім того можна в певній мірі вести мову про «**христологічну антропологію**» (відповідно до якої в феномені людини може втілитися Бог (Ісус Христос)), або «**християнську антропологію**», відповідно до якої в людині може поєднуватись **божественне і людське**, адже людина в християнському сенсі – це «храм Духа Святого», а тому вона має тенденцію до обоження, ставати «святою»: («Чи не знаєте ви, що ви – Божий храм, і Дух Божий у вас пробуває? (1 **Коринтян**, 3:16); «Хіба ви не знаєте, що ваше тіло – то храм Духа Святого, що живе Він у вас, Якого від Бога ви маєте, і ви не свої?» (1 **Коринтян** 6:19); «А коли живе в вас Дух Того, Хто воскресив Ісуса з мертвих, то Той, хто підняв Христа з мертвих, оживить і смертельні тіла ваші через Свого Духа, що живе в вас» (**Римлян** 8:11). Тому поняття «людська антропологія», яке я пропоную і вживаю в тексті монографії вказує тільки на суто людські чинники, які притаманні людині в звичайному розумінні – це соматика, психіка і дух, без наявності інших чинників – технічних чи божественних, або ж якихось інших.

Крім того поняття «людська антропологія» в контексті монографії не слід тлумачити як якесь вчення про людину і пробувати *мінати* його на поняття «антропологія», або «філософія людини», або «людинознавство». Термін «людська антропологія» я вживаю не для позначення «науки про людину», а у контексті означення **людської природи**. Можливо поняття «людська антропологія» потребує корекції в якомусь іншому сенсі, але я вживаю його в монографії як синонім до поняття «людська природа». З іншого боку таким же дискусійним є також поняття «філософська антропологія», оскільки антропологія – це фактично біологічна наука, тобто «наука про людину». Якщо ж вживати поняття «філософська антропологія», і розуміти філософію як науку, то в такому випадку «філософська антропологія» – це «наука про науку про людину». Тому власне «філософську антропологію» тоді доцільніше було б назвати «філософія людини» чи «людинознавство».

² Я пропоную підходити до психічного життя людини і до його проявів з точки зору **холізму**, відповідно до якого неможливо об'єктивно «розділити» емоції і почуття на види, оскільки вони існують цілісно в людській антропології. Розрізнення емоцій і почуттів на види і підвиди може бути тільки умовним, гносеологічним, однак не може бути онтологічним, бо всі АЧС мають цілісний зв'язок із повнотою людської антропології, а тому емоції і почуття безпосередньо пов'язані одні з одними у цілісності психічних процесів, а також пов'язані із соматичними і духовними процесами.

3.1.1.1. Поняття афекту

Важливу роль у самоорганізації суспільного буття відіграють афекти і почуття. Тому необхідно проаналізувати природу почуттів та афектів.

У більшості психологічних та філософських текстів спостерігається тенденція класифікувати і зараховувати афекти і почуття¹ до *ірраціональної* сфери людської психіки, тобто до несвідомого, до неусвідомленого. Тому в психологічному розумінні афект – ірраціональна функція психіки людини. Однак такі почуття як любов, страх, надія, віра – це не є суто ірраціональні феномени, бо вони по своєму **феноменологічному**² рівню є «вищі» ніж прості афекти – здивування, радість, смуток, переляк.

Афект за своїм феноменологічним змістом з необхідністю не передбачає єдність ірраціонального та раціонального, проте для існування афекту потрібна його предметна сфера так само як для почуттів. Тобто афекти і почуття повинні у деякій мірі бути раціонально ідентифікованими, бо вони **інтенціонально**³ проявляються у свідомості, яка спрямована на той чи інший предмет афекту або почуття.

Цікаво, що у латинській мові почуття та настрої позначаються терміном афект, *affectus, us (m)* – почуття, настрої, стан психіки. Тобто в один ряд ставляться **почуття** та **емоції** (настрої, стан). Це є недоцільним, бо настрої і емоційний стан є скороминучими (короткочасним) афективними станами і залежать переважно від фізіологічного стану організму людини, (тобто якщо організм хворий, то стан і настрої пригнічені). Однак чи людина хвора чи вона здорова вона здатна «володіти» почуттями. Почуття (наприклад, страху, кохання) на відміну від психічного стану (наприклад, переляку, закоханості) є більш стійкими. Стан і настрої є «миттєвими», ірраціональними, а всі АЧС є інтенціонально спрямовані та ідентифіковані розу-

¹ У дослідженні я відстоюю думку, що афекти і почуття (АЧС) не є абсолютно ірраціональними, оскільки вони для свого буття потребують раціональної ідентифікації їх предметних змістів, а тому кожний вид АЧС інтенціонально спрямований до певного предмету афекту чи почуття. Тому АЧС – це «форми думки». (Див. докладніше § 3.2.6.4. та § 3.2.6.5.). Ірраціональними у такому розумінні слід вважати всі антропологічні процеси, які відбуваються неусвідомлено.

² Поняття «феноменологія», «феноменологіч(ний) -на, -не» у дослідженні я використовую не у контексті розмаїтих феноменологічних вчень (наприклад, **Е. Гуссерля, М. Гайдеггера, М. Мерло-Понті**), а у широкому (фактично **гегелівському**) контексті і розумію під «**феноменологічним**» прояв **ідеальних** процесів людської антропології, тобто **всіх раціонально усвідомлених явищ у сфері людської психіки та духу**. У такому сенсі феноменологіч(ний) (-на, -не) – це ідеальний, духовний, свідомий, усвідомлений, раціональний акт, який відбувається як раціональна інтенція, тобто це розмаїті «форми осмислення» предмету афекту, почуття, чи предмету думки. Звідси феноменологічними проявами людської антропології є не тільки думки, але також всі види АЧС, в тому числі афекти, емоції та почуття, бо вони не є ірраціональними, а навпаки, раціональними, оскільки відображають «розуміння» предмету емоції, афекту чи почуття. В такому сенсі «**феноменологічний процес**» – це **ідеальний, свідомий, раціональний** процес, на основі якого ідентифікуються розмаїті стани людської антропології.

³ Поняття «інтенціонально(ий) -на, -не» у дослідженні я використовую у широкому розумінні, яке передбачає властивість людської свідомості мати **спрямування** на зовнішній чи внутрішній об'єкт чи предмет. В такому контексті інтенціональність свідомості – це усвідомлення чогось внутрішнього, чи зовнішнього на предметному рівні як такого, яке відмінне від самої свідомості. Тобто інтенціональність – це фактично суб'єктно-об'єктне відношення, у якому перманентно перебуває свідомість стосовно зовнішніх і внутрішніх об'єктів чи явищ.

мом. Тобто **природа афектів і почуттів є одночасно ірраціональною та раціональною**, а природа психічних станів – переважно ірраціональною.

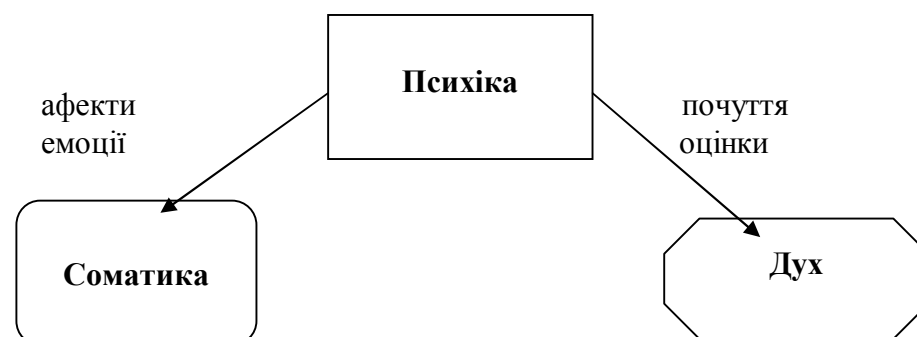
У цьому сенсі варто розрізняти афективно-чуттєві стани у їх модифікаціях: настрій, стан, почуття по ступеню їх тривалості, оскільки вони є «похідними» від тілесності та духу. Тобто ті афективно-чуттєві стани, які є «похідними» від тілесності є менш тривалими у часі, ніж ті, які «продукуються» духом (свідомістю).

В **латинській** мові почуття позначаються як *sensum*, а емоція – *motus*. У цьому аспекті почуття як *sensum* є більш «раціональне», оскільки орфографічно близьке за звучанням до поняття сенсу, тобто певного смислу. В **італійській** мові почуття тлумачаться як **sentimento**, що вказує також на близькість до сенсу.

Більш багатогранним є значення понять «почуття», «емоція», «афект» в **англійській** мові, які у певній мірі є близьким за значенням, наприклад термін *feeling* означає відчуття, чутливість, емоція, настрій, почуття; *sense* – глузд, почуття, чуття, значення, загальний настрій; *sensation* – відчуття, почуття, сенсація, сприйняття; *sentiment* – почуття, сентиментальність; *emotion* – емоція, неспокій, почуття, хвилювання, душевне хвилювання; *heart* – душа, почуття, серце, серцевина; *pulse* – імпульс, почуття. В німецькій мові є подібне тлумачення **емоції** – *Emotion*. Складається враження, що у різних мовах афекти, емоції і почуття є фактично тотожними при невеликих відтінках смислових значень.

Однак афекти та емоції слід тлумачити як такі, які менше мають тенденцію до раціональності, а почуття є більш «раціональними». Але в той же час афекти, емоції та почуття належить до психічної сфери, «ідентифікуються» духом та відображаються на соматичному рівні.

Напевно більш доцільно тлумачити афекти, емоції і почуття як певні ступені «градації» психічного, яке у вимірі афектів є більше наближене до соматичного, а у вимірі почуттів є більш наближене до духовного.

Тут слід вести мову про певну **коливальну** або ж **нелінійну динаміку афектів і почуттів**, про їх «пульсуючий» та біфуркаційний характер, який має тенденцію розпочинати свій шлях від соматичного середовища та завершуватись у духовному. Зрештою як би там не було, але афекти і почуття ґрунтуються на соматичних явищах та ідентифікуються у межах духу. Тому

в процесах суспільної самоорганізації приймають участь не тільки афекти і почуття, але також «задіяні» соматика і психіка, тобто вся синергія людської антропології. Тому процеси самоорганізації суспільної дійсності хоч і мають яскраво виражений афективно-чуттєвий характер, але в цілому вони є панантропологічними, бо в процесах самоорганізації «приймають» участь всі сфери людської антропології (СПД).

3.1.2. Самоорганізація суспільства на основі фізіологічних та психічних процесів

Психіку людини слід розглядати як «середній термін» людської антропології, який об'єднує соматичну і духову, оскільки в психіці об'єктивуються афективно-чуттєві стани, які творяться на основі соматичної і духової.

Безперечним фактом з точки зору фізіології як науки є **залежність психічних процесів та психічної діяльності людини від фізіологічних процесів**, які відбуваються у центральній нервовій системі, **зокрема залежність від гормонів**. Гормони та інші хімічні речовини є важливими для протікання тих чи інших психічних реакцій, оскільки, наприклад, гормони є **нейромедіаторами**¹, які впливають на самоорганізацію психічних явищ – афектів, емоцій, почуттів.

У той же час психічні явища можуть виникати не тільки під впливом фізіологічних процесів та бути залежними від гормонального рівня людського організму (тобто бути залежними від соматичної), але й формуватися під впливом духовних процесів на інформаційно-семіотичному рівні, оскільки будь-яка семіотична інформація, яка отримується людиною сприймається

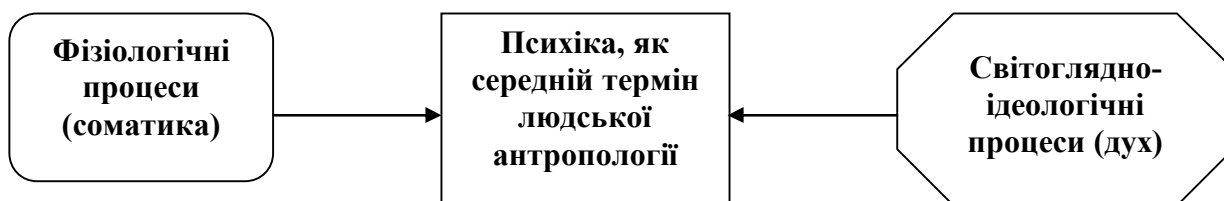
---

¹ **Нейромедіатори (нейротрансмітери)** – хімічні речовини, які на біохімічному рівні впливають на швидкість передачі нервових імпульсів (нервовий імпульс проходить між клітинами людського організму як електричний розряд, при цьому функціонування свідомості відбувається на основі електричної (або можна припустити електромагнітної) активності нейронів) між клітинами людського організму, (наприклад, м'язовою тканиною та нейронами). Тому від наявності нейромедіаторів в організмі (зокрема тих чи інших гормонів залежить активність людини, її життєрадісність чи навпаки пригнічення). Всі гормони та більшість хімічних речовин (наприклад, серотонін, допамін, окситоцин, фенілетиламін, адреналін, ендорфіни, норадреналін, гістамін, ацетилхолін, глутамат, аспартат, гліцин, вазопресин, соматостатин, нейротенсин, йод) є важливими нейромедіаторами, нестача яких в людському організмі може викликати різноманітні психічні відхилення (депресії, стреси та психічні патології). У цьому контексті нарко- та тютюнозалежність, залежність від сексу чи солодкої їжі, або інші гастрономічні уподобання людини (якими людина «заїдає» чи «запиває» поганий настрій) ґрунтуються на тому, що при вживанні цих речовин виділяються нейромедіатори, яких не вистачає в організмі, зокрема серотонін і допамін (при цьому максимальний рівень допаміну та серотоніну концентрується під час їжі і сексу). Наркотики, алкоголь, тютюн, секс, їжа сприяють збільшенню вироблення гормонів «радісності, щастя і задоволення», тому в людини часто формується залежність від вживання речовин (у більшості випадків шкідливих) та від фізіологічних процесів (їжа, секс). Людина іноді підсвідомо шукає способи прояву АЧС (наприклад, сміх), оскільки в схильності людини до тих чи інших афектів і почуттів спостерігається перш за все біохімічна залежність, яка впливає на фізичне задоволення і уникнення страждань. Тому основною причиною алкоголізму, наркоманії, переїдання, сексуальної активності є біохімічна залежність, оскільки людина за допомогою штучних засобів хоче відчувати певні АЧС та отримати «кайф», який має перш за все біохімічний (гормональний вимір). Людина іноді свідомо шукає пригод, азарту (азартні ігри), які у фізіологічному плані додають адреналіну. Можливо у людини формується у контексті отримання тих чи інших афектів фізіологічна залежність, яка пов'язана із тиском крові, самопочуттям, статевою активністю, тілесним задоволенням.

нею як корисна чи шкідлива, як загрозлива чи безпечна, а така оцінка викликає певні біохімічні процеси на гормональному рівні та водночас спонукає появу розмаїтих АЧС.

Психіка суттєво детермінована духовними процесами, тобто системою світоглядно-ідеологічних явищ, які на світоглядному рівні впливають на уникнення страху, виникнення почуттів гордості, впевненості, радості, особистої чи національної гідності, або навпаки впливають на приниження і психічні стреси. Ці почуття безперечно викликають гормональні реакції організму людини. Звідси випливає, що **будь-яка інформація впливає на формування АЧС**, а ті впливають на біохімічний рівень людського організму.

Психіка людини формується та самоорганізовується одночасно під впливом фізіології (соматичних процесів) та світоглядних явищ (духовних процесів).

Психіка людина у буквальному сенсі **формується** під впливом **матерії** і **духу**, або «їжі»¹ і «думок», оскільки їжа є важливим чинником постачання гормонів у людський організм, а від світогляду людини залежить система самооцінки та самопочуття людини, які об'єктивуються у психічні явища і функціонують у формі емоцій та почуттів.

Психіка як «середній термін» людської антропології є в такому сенсі основним чинником, на основі якого відбувається самоорганізація життєдіяльності людини та суспільства.

¹ У цьому контексті слід вести мову навіть про культурні та цивілізаційні відмінності, які формуються внаслідок гастрономічних уподобань, тобто в залежності від споживання тієї чи іншої їжі, (не кажучи вже про відмінності на світоглядно-ідеологічному рівні). Цивілізація і культура відрізняються не тільки світоглядними відмінностями, (оскільки той чи інший світогляд впливає на формування афективно-чуттєвих станів, які є основними мотивами життєдіяльності людини та самоорганізації суспільства), але відрізняється також специфікою їжі, яка теж впливає на формування емоцій і почуттів через гормональні процеси. Їжа опосередковано через біохімічний рівень (зокрема гормональний) «мотивує» життєдіяльність людини. Звідси цивілізації є більш чи менш агресивними, войовничими, творчими, активними чи пасивними, оскільки вони мають не тільки світоглядні, але й **гастрономічні відмінності**. У цьому контексті можна вести мову про **гастрономічні** (з грец. *γαστήρ* – шлунок) або про **цібумні** чи **трофічні** аспекти самоорганізації цивілізацій (з латин. – *cibum* – їжа; з грец. – *τροφή* – їжа), які формуються під впливом «культури їжі». Відповідно до **цібумної** чи **трофічної** самоорганізаційної закономірності культур та цивілізацій можна пояснювати важливість у суспільствах ідеологій та культури споживання їжі (зокрема алкоголю, чаю), а також тютюну, оскільки за відсутності нормальних умов для проживання людини та її життєвого рівня можна маніпулювати суспільством через пропозицію дешевого алкоголю та тютюну, які будуть «робити» людину щасливою, а звідси шовіністично (віддано) налаштованою до влади навіть при її злочинності та корумпованості. У цьому аспекті також апріорно впливає (навіть без проведення соціологічних досліджень), що рівень споживання алкоголю, наркотиків, тютюну та рівень сексуальної активності буде високим саме у суспільствах з низькими показниками життєвого рівня, оскільки ці засоби – єдині «радощі» в житті людини, оскільки вони створюють «ілюзію щастя» через штучне продукування гормонів щастя.

